

Derleme Makale

Sanat ve Politika: Yaratıcılığın Direnişi

Art and Politics: The Resistance of Creativity

Aylin Leblebici Öztürk^{ID}*Bağımsız Sanatçı, Ayvalık, Türkiye*

Öz

Sanat ve politika ilişkisi, kaçınılmaz bir şekilde sanat kuramlarında, sanat tarihinde ve gerçeklikte yerini buluyor. Sanatın ideolojik yanı ve sanatçıların eserleri ile karşı duruş sergilemesi ve bunun toplumlar üzerindeki etkisi de tarih boyunca gözlemlenmiştir. Sanatın anlamı, duygusal etkisi ve estetik değerinin yanında, çeşitli sanat dallarında verilen eserler, iktidara, egemen diğer güçlere ve adaletsizliklere karşı bir direniş eksenini oluşturur. Sanat bunu, kendi yöntemleri ile gerçekleştirirken, gücünü geniş kitleleri etkileme özelliğinden alır. Bu etki, toplumsal değişimlerde önemli bir role sahiptir. Dolayısıyla sanatın politik bir olgu oluşu, onun toplumsal bağlamı ve bu bağlam içindeki güç ilişkileriyle sıkı bir şekilde bağlantılı olduğunun göstergesidir. Sanat, sadece mevcut durumu yansıtan bir ayna değil, aynı zamanda onu dönüştürmeye yönelik bir çağrı olarak görülmelidir.

Anahtar sözcükler: sanat, politika, direniş, ideoloji, toplum

Abstract

The relationship between art and politics inevitably finds its place in art theories, art history and reality. The ideological side of art and the opposition of artists with their works and its impact on societies have also been observed throughout history. In addition to the meaning, emotional impact and aesthetic value of art, works in various branches of art form an axis of resistance against the government, other dominant powers and injustices. While art achieves this with its own methods, it derives its power from its ability to influence large masses. This effect has an important role in social changes. Therefore, the fact that art is a political phenomenon is an indication that it is closely linked to its social context and power relations within this context.

Keywords: art, politics, resistance, ideology, society

Geliş Tarihi / Received: 10.04.2024 Kabul Tarihi / Accepted: 03.05.2024 Yayın Tarihi / Published: 26.11.2024

Sorumlu Yazar / Correspondence: Aylin Leblebici Öztürk, Eposta: aylin.leblebici@gmail.com

Sorumlu Editör / Handling Editor: Nuray Özgülner

Atıf için / Suggested Citation: Leblebici Öztürk A. (2024). Sanat ve Politika: Yaratıcılığın Direnişi. Sosyal Bilimler ve Sağlık Bülteni (SoSa), SONBAHAR(12), 71-84.

Giriş

“Sanatta uyumak yoktur; çünkü sanat insanı uyutmaz – rüya görüyor olsak bile.” (Pessoa, 2013)

En temel anlamıyla sanat, insan yaratıcılığının, hayal gücünün ve ifadenin bir yansıması. Sanat, farklı biçimlerde ve bir medya aracılığıyla kendini gösterir ve genellikle estetik, duygusal veya entelektüel bir tepki yaratmayı amaçlar. Ayrıca sanat, bir toplumun, kültürün ve dönemin aynasıdır. Tarih boyunca sanat eserleri, toplumsal normları, politik olayları ve kültürel değerleri yansıtmış ve bu bağlamda anlaşılmıştır.

Yaşamdaki her şey gibi sanat da politiktir. Bu ifade, sanatın nötr veya apolitik bir alan olmadığını, aksine her sanat eserinin, yaratıldığı dönemin politik, toplumsal ve kültürel koşullarıyla bağlantılı olduğunu belirtir. Bu bağlamda sanatı, yalnızca estetik bir uğraş olarak değil, aynı zamanda toplumsal güç ilişkilerini, ideolojileri ve çatışmaları yansıtan, sorgulayan ve bazen de bunlara karşı bir duruş sergileyen bir alan olarak düşünmeliyiz. Sanat, aslında bir meydan okuyuştur. Dolayısıyla sanatın, en önemli muhalefet ve direniş yöntemlerinden biri olduğu şüphe götürmez bir gerçek.

Bertolt Brecht (1898-1956), sanatın toplumsal ve politik bir işlevi olması gerektiğini savunan, önemli bir Alman oyun yazarı ve tiyatro yönetmeni. Brecht, sanatın sadece estetik bir araç olmadığını, aynı zamanda toplumsal değişim ve bilinçlenme için bir aracı olduğunu vurgulamıştır.

Brecht, “Sanat, dünyayı anlamak ve değiştirmek için bir araçtır.” derken tam da sanatın politik yanını vurguluyor ve sanatı toplumun değişimi için bir olanak olarak görüyor. (Brecht, 2018)

Sanatçılar, toplumsal veya politik eleştirilerini eserleri aracılığıyla ifade ederler. Tüm insanlar gibi sanatçılar da toplumsal ve bireysel değerleri korumak için başkaldırırlar. Sanatçı, dünyayı yeniden şekillendirmeye çalışır, bu anlamda devrimcidir. Uyanışı ve değişimi sağlamak öncelikle fikir boyutundaki bir çatışma ile başlar ve çatışmanın gelişime kapı açtığını düşündüğümüzde, sanatın bu misyonunu gerçekleştirmesi için öncelikle sanatçının kendisi ile çatışmaya girmesi gerekir. Ben sanatın, sanatçının “kendini ısırması” ve böylece “toplumun kendini ısırmasını teşvik etmesi” olduğunu düşünüyorum.

“Başkaldırı, haklarının bilincine varmış, bilinçli kişinin işidir.” (Camus, 2017, Sf. 31)

Görsel 1. Fotoğraf, Aylin Leblebici Öztürk

Bu fotoğrafım ile doğayı tahrip etmekten çekinmeden, koyulan tüm sınırlara ve gözetleme araçlarına karşın yaşama tutunmanın ve var olmanın direnişini anlatmak istedim.

Sanat, toplumsal yapıların, ideolojilerin ve güç dinamiklerinin hem bir yansıması hem de bunlara yönelik bir eleştiridir. Özellikle içinde bulunduğumuz post-truth çağında, hakikatin önemini yitirmesi ile belki de sanat, sanılanın aksine, çok daha önemli bir direniş eksenine haline geldi. Sürü haline getirilmek, katliamlarla öldürülmek, farklı olandan korkmak, kapitalizmin içsel paradoksu olarak hem farklı görüşlerin engellenerek toplumda bir tür konformizmin teşvik edilmesi hem de bu farklılıkları satın alınabilir ürünler haline getirilerek kâr elde edilmesi ve bu durumun, özgün düşüncelerin bastırılmasına ve gerçek çeşitliliğin kaybolmasına neden olması olgularını yadsıyamayız. Dolayısıyla sanatın politik duruşu da önemini artırıyor.

Eduardo Galeano (1940-2015), Latin Amerika'nın sömürge geçmişi, toplumsal adaletsizlikler ve kültürel direniş konularını derinlemesine ele alan Uruguaylı bir yazar ve gazeteciydi. Galeano, sanatın toplumsal değişim, adalet ve direniş için bir araç olabileceğini savunur. Galeano, kolonyalizm, diktatörlükler ve kapitalist sömürüye karşı sanatı, halkın sesini yükseltebileceği, kimliğini savunabileceği ve adalet talep edebileceği bir alan olarak görür. Galeano, yazılarında tarihsel anlatıların nasıl çarpıtıldığını ve ezilenlerin seslerinin nasıl bastırıldığını gösterir. Sanatı, bu susturulan seslerin duyurulabileceği, unutilan ya da silinen tarihlerin yeniden yazılabileceği bir mecra olarak sunar. Galeano'nun ünlü eseri Latin Amerika'nın Kesik Damarları (1971), bu yaklaşımın güçlü bir örneği. (Galeano, 2014)

Ayrıca sanat, toplumsal değişimin bir katalizörü olma işlevini de görebilir. Sanatçılar, toplumda göz ardı edilen veya bastırılan sorunları görünür kılarak, bu sorunlara dair farkındalık yaratabilir ve toplumu harekete geçirebilirler. Örneğin; feminist sanat, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin bir parçası olarak önemli bir role sahip.

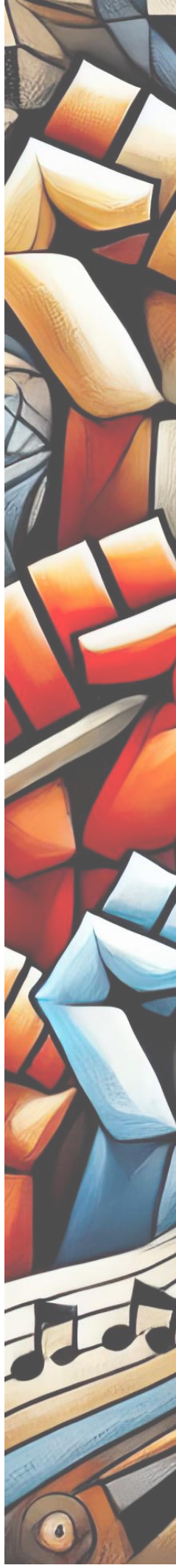
Sanatın politik oluşu, onun sadece içeriği ile sınırlı kalmaz; aynı zamanda üretildiği, dağıtıldığı ve tüketildiği bağlamla da ilgilidir. Bu durum, sanatın toplumsal yapılar içindeki güç ilişkileriyle sıkı bir şekilde ilintili olduğunun da bir göstergesi.

Sanatla Direnişin Tarihsel Bağlamı

“Sanat, toplumsal eleştirinin bir biçimi olarak görülmelidir. Estetik değerler, toplumsal gerçekleri sorgulamanın bir yoludur.” (Adorno, 1998)

Direnişin sanattaki yansımaları, tarihin her döneminde farklı biçimlerde ve farklı temalarla kendini göstermiştir. Sanat, her dönemde kendi bağlamında farklı bir karşı duruş biçimi yaratmış ve bu etkiyi insanlara aktarmanın en etkili yollarından biri olmuştur. Antik Çağ'dan günümüze kadar bu yansımaları tarihsel bağlamda incelemek, politika ve sanatın nasıl evrildiğini anlamak açısından önemli.

Antik Çağ'da sanat, genellikle iktidar sahiplerinin ve dini otoritelerin kontrolünde gelişmiş olsa da hem kişinin kendi kurtuluş yolunu araması hem de toplumsal kurtuluşun dolaylı bir yansıması olarak görülebilir. Yunan tragedya oyunları, mitler ve destanlar, kahramanların trajik

hatalarından ve tanrılara karşı olan mücadelelerinden bahseder. Örneğin; Homeros'un Troya Savaşı'nı anlatan, MÖ 8. yüzyılda yazıldığı düşünülen Antik Yunan edebiyatının temel eserlerinden biri olan İlyada destanı, sadece bir savaş hikayesi değil, aynı zamanda insanın kaderine karşı mücadelesinin ve tanrısal güçlere karşı direnişinin bir ifadesidir. (Homeros, 2016)

Benzer şekilde, başkaldıran mitolojik kahramanlar da sanatta birer sembol olarak metaforik anlamda kullanılır. Örneğin; Prometheus miti, ateşi çalıp insanlığa vermesiyle tanınan bu figür, sanatta isyanın güçlü bir metaforu olarak pek çok eserde yer alır. Prometheus, mitolojide tanrılara karşı gelerek insanlara bilgi ve medeniyetin temellerini (ateşi) getirmiştir. Bu eylemi, otoriteye karşı bir direniş ve insanlığın özgürleşmesi için verilen bir fedakârlık olarak görülür. Lord Byron'ın "Prometheus" adlı şiiri ve Percy Bysshe Shelley'in "Prometheus Unbound" (Zincirsiz Prometheus) adlı eseri bu yorumun güçlü örneklerinden. Pablo Picasso'nun 1930'larda çizdiği Prometheus temalı çalışmaları, İspanya İç Savaşı'ndaki faşist rejime karşı direnişi sembolize eder. Edebiyattaki yansıması olarak Franz Kafka'nın yazılarında Prometheus mitini bireyin bürokratik ve sosyal güçlere karşı verdiği mücadele olarak görürüz. Ayrıca sinema ve popüler kültürde de başkaldırının bir metaforu olarak Prometheus ile sıkça karşılaşırız. Ridley Scott'ın 2012 yapımı "Prometheus" filmi, insanlığın bilinmeyene karşı duyduğu merak ve bu merakın potansiyel tehlikeli sonuçlarını araştıran bir bilim kurgu olarak, Prometheus temasını modern bir bağlama oturtur.

Orta Çağ'a gelindiğinde sanat, büyük ölçüde dini temalarla şekillendi, ancak sanatın politik duruşunun eserlerdeki yansımaları yine de mevcuttu. Gotik katedraller ve kilise resimleri, Tanrı'nın ve Kilise'nin yüceliğini vurgulamak için yapılsa da halkın günlük hayatındaki zorlukları ve bazen de bu zorluklara karşı gösterilen sabrı ve direnişi temsil ediyordu. Benzer şekilde minyatür sanatları ve el yazmaları da kimi zaman krallara veya dini liderlere karşı ince eleştiriler içeriyordu.

Rönesans dönemi, sanatın görece olarak özgürleştiği bir dönem. İnsanın merkeze alındığı bu dönemde, sanatçılar bireysel özgürlük ve insanın potansiyeline vurgu yaparak Orta Çağ'ın baskıcı düşünce yapısına karşı duruş sergilediler. Michelangelo'nun Davud heykeli, sadece bir kahramanın değil, aynı zamanda zayıfın güçlüye karşı olan direnişinin de simgesi oldu.

Aydınlanma dönemi ve onu takip eden devrimler, sanatın, direnişin bir aracı haline gelmesine yol açtı. Fransız Devrimi sırasında yapılan sanat eserleri, monarşiye ve aristokrasiye karşı halkın zaferini kutladı. Örneğin; Jacques-Louis David'in eserleri, devrim ruhunu ve halkın iktidara karşı mücadelesini yansıttı. Jacques-Louis, Jakobenlerin destekleyicisi Marat'ı yücelten The Dead of Marat (Marat'ın Ölümü) resmini yaptı. Bu dönemde, sanatçılar toplumun özgürleşmesi ve insan hakları üzerine yoğunlaştılar.

19. yüzyıla gelindiğinde, Romantizm ve Realizm akımları, direnişin sanattaki farklı yansımalarını sundu. Romantizm, bireysel özgürlüğü, doğaya dönüşü ve duyguların yüceltilmesini vurgulayarak, endüstrileşme ve modernleşmeye karşı bir tepkiydi. Eugène Delacroix'nın ikonik resmi "Halka Yol Gösteren Özgürlük" adlı eseri, özgürlük mücadelesinin güçlü bir sembolüdür. Realizm ise işçi sınıfının ve yoksul kesimlerin yaşamını ön plana çıkararak, toplumsal eşitsizliklere ve sanayi devriminin getirdiği olumsuzluklara karşı mücadeleyi gözler önüne sermeyi amaçladı. Gustave Courbet gibi sanatçılar, eserlerinde işçi sınıfının sıkıntılarını ve sömürüye karşı direnişini betimlediler.

20. yüzyıl, Modernizm ve Avangard Hareketler ile sanatın politik eleştiri için bir araç olarak en etkin şekilde kullanıldığı dönemlerden biri. Dadaizm, Sürrealizm ve Ekspresyonizm gibi avangard hareketler hem sanatın geleneksel normlarına hem de siyasi baskılara karşı bir duruş biçimi olarak ortaya çıktı. Picasso'nun "Guernica" eseri, İspanya İç Savaşı sırasında Naziler tarafından yapılan bir saldırıyı protesto eden güçlü bir eser olarak sanat tarihinde yerini almıştır.

Görsel 2. Guernica, Pablo Picasso (1937)

20. yüzyılın ikinci yarısında, Sivil Haklar Hareketi, Feminist Hareket ve Anti-Savaş Hareketleri, sanatta güçlü bir politik dil yarattı. Sosyal hareketler, müzikten grafitiye kadar çeşitli sanatsal ifade biçimlerinde kendini gösterdi.

“Modernist sanat bir manifestolar çağıydı ve dünyanın yıkılıp yeniden kurulmasına yol açan olayların içinde üretilmiş o manifestoların her biri. Kısacası, bir düşünsel iddiaya dayanmayan tek bir akımdan söz edilemezdi.” (Kahraman, 2015)

Günümüzde, çağdaş sanat ile birlikte sanatın politik yanı, farklı formlarda kendini göstermeye devam ediyor. Sokak sanatı, performans sanatı ve dijital medya, modern toplumun sorunlarına ve adaletsizliklerine karşı bir eleştiri aracı olarak kullanılıyor.

“Sanat bugün bir eylem.” (Kahraman, 2015, Sf. 14)

Bu yazıyı kaleme aldığım 2024 Ağustos ayı içerisinde, sert siyasi yorumlarıyla tanınan sokak sanatçısı (gerilla sanatçı olarak da anılır) Banksy, Londra sokaklarında yer alan dokuz yeni eser üretti. Bu eserleri, İngiltere’deki göçmen karşıtı aşırı sağcı protestolar sırasında, bu protestoları eleştirmek amaçlı bir tepki olarak yaptı. Eserlerinde yer alan keçi, fil, maymun, kurt, pelikan, kedi, pirana, gergedan ve son olarak goril figürlerinin metaforik anlamlarının ne olabileceği konusunda da bir tartışma başladı. Örneğin; kayaların yuvarlandığı bir duvara tehlikeli bir şekilde tünemiş olarak tasvir edilen keçi, bazıları tarafından istikrarsızlığın ve kaosun temsil edildiği şeklinde yorumlandı. Hayvanın bölgeye özgü olması nedeniyle bunun Filistin’in içinde bulunduğu kötü durumu simgeleyen bir dağ ceylanı olabileceği yönünde de spekülasyonlar var. Bir diğer eseri olan hortumları birbirine doğru uzanan iki fil silueti ise, bölünme karşısında dayanışma ihtiyacına dikkat çekiyor yorumlarını aldı. Serinin son parçası olan ve Londra Hayvanat Bahçesi’nin girişine

yaptığı, hayvanat bahçesindeki diğer hayvanları serbest bırakmak için kepenkleri kaldıran bir gorilin görüntüsü de çok ilgi gördü. Banksy'nin kaos, bölünme ve zor zamanlarda acil dayanışma ihtiyacı temalarını yansıtan, mevcut sosyo-politik kargaşaya ilişkin bir yorumu, bahsi geçen bu son eserlerinde de yer alıyor.

Görsel 3. Banksy'nin hayvan serisi, 2024 (Kaynak: <https://www.instagram.com/banksy/>)

Sanatın Toplumsal Değişimdeki Rolü

“Sanat, politik bir işlevi yerine getirebilir; toplumsal değişimin ve eleştirinin bir aracıdır.” (Benjamin, 1936)

Sanatın toplumsal değişimdeki rolü, insanlık tarihinin her döneminde önemli bir fenomen olmuştur. Sanat, bireylerin ve toplumların düşüncelerini, duygularını ve ideolojilerini ifade etme ve yayma aracı olarak, toplumsal dönüşümlerin hem bir yansıması hem de bir katalizörü haline gelmiştir.

İdeolojik ve kültürel direniş ekseninde sanat, sisteme karşı muhalif duruşun bir formu olarak, kültürel ve politik baskılara karşı direnerek, alternatif düşünce biçimlerini ve yaşam tarzlarını savunduğu için değişimlere kapı açar. Sanatçılar, geleceğin nasıl olabileceğine dair vizyonlar sunarak, toplumsal değişim için ilham kaynağı olabilirler. John Lennon'ın Imagine adlı şarkısı, barışçıl bir dünya hayalini simgeleyerek, milyonlarca insanın barış ve hoşgörüye olan inancını güçlendirmiştir.

Çağdaş felsefeciler arasında yer alan, 1940 Cezayir doğumlu Jacques Rancière, sanat ve siyaset arasındaki ilişkiyi dissensus¹ (anlaşmazlık) kavramı çerçevesinde inceler ve bu kavram üzerinden sanatın

¹ Dissent: Muhalefet, bir hükümetin, siyasi partinin veya başka bir varlığın veya bireyin otoritesi altında uygulanan, hüküm süren bir fikir veya politikaya karşı bir fikir, felsefe veya anlaşmazlık veya muhalefettir. Muhalif bir kişiye muhalif olarak atıfta bulunulabilir. Kaynak: Wikipedia.

politik bir alan olarak nasıl işlediğini açıklar. Dissensus, Rancière'in siyaset ve estetik anlayışının merkezinde yer alır ve basitçe, mevcut düzenin normlarına, kurallarına ve algısal yapılarına karşı bir meydan okuma, bir anlaşmazlık durumu olarak tanımlanabilir. Sanat, bu bağlamda, alışılmış olanı kırarak ve görünmez olanı görünür hale getirerek dissensus yaratır. Sanatın politik oluşu, tam da bu noktada, mevcut düzenin algı rejimlerine bir müdahale olarak ortaya çıkar ve değişimi tetikler. (Rancière, 2010).

Sonuç olarak; sanat, toplumsal değişimde hem yansıtan hem de yönlendiren bir güç olarak kilit bir role sahip. Toplumsal hareketleri güçlendiren, bilinçlendiren ve motive eden sanat, tarihin her döneminde değişimin vazgeçilmez bir aracı.

Propaganda ve Sanat

Propaganda ve sanat arasındaki ilişki, tarihte oldukça karmaşık ve çok yönlü işlemiştir. Propagandanın, belirli bir ideoloji, politika veya düşünceyi yaymak ve desteklemek amacıyla kullanılan bir araç olduğu düşünüldüğünde, sanat, duygusal ve estetik etkiyi kullanarak propaganda mesajlarını yaymak için güçlü bir araç haline geliyor. Bu tür sanat işleri, izleyicinin bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde belirli bir ideolojiye bağlılık geliştirmesini amaçlar ve kitlesel davranışları yönlendirme potansiyeline sahiptir. Güçlü semboller, renkler, imgeler ve melodiler, propagandist mesajın etkisini artırmak için sanatsal olarak işlevsel hale gelir.

Örneğin; Nazi Almanyası döneminde, sanat, propagandanın birincil araçlarından biri olarak kullanıldı. Leni Riefenstahl'ın 'Triumph of the Will' (İradenin Zaferi) adlı filmi (1935), Nazi ideolojisini yaymak için güçlü bir propaganda aracıydı. Film, etkileyici görüntüler ve koreografi ile kitleleri Hitler'in liderliğine ve Nazi rejiminin üstünlüğüne inandırmayı amaçladı.

Benzer şekilde Çin'de Mao Zedong'un Kültür Devrimi sırasında, sanat, devrimin değerlerini yüceltmek için bir propaganda aracıydı. Kızıl Muhafızlar gibi devrimci grupların faaliyetlerini yücelten posterler ve diğer sanat eserleri, halkı devrimci düşünceye bağlılık göstermeye teşvik etti.

Görsel 4. Kaynak: <https://www.benl.ebay.be/itm/285125175858>

Zorla Kaybedilenler ve Sanat: Hafıza ve Direniş

Sanat, zorla kaybedilenlerin² hatırlanması ve anılması sürecinde önemli bir araç. Bu tür kayıplar genellikle devlet tarafından örtbas edilmeye çalışılır; bu durumda sanat, unutulmaya karşı bir direnç olarak ortaya çıkar. Hafıza Sanatı olarak adlandırılan bu tür eserler, kaybedilen kişilerin isimlerini, hikayelerini ve yaşadıkları trajedileri görünür kılar. Bu sanat eserleri, bireysel ve kolektif hafızayı diri tutarak, zorla kaybedilenlerin unutulmasını engeller ve adalet arayışını canlı tutar.

Örneğin; Arjantin'deki Plaza de Mayo Anneleri'nin (1976-1983) beyaz başörtüleri ve her hafta yaptıkları sessiz yürüyüşler, zorla kaybedilenlerin akıbetini sormak ve adalet talep etmek için sembolik bir direniş haline gelmişti. Bu yürüyüşler, zamanla bir sanat performansına dönüşmüş, başörtüleri ise birer direniş ve hafıza sembolü olmuştur. Bu hareket, Türkiye'de 27 Mayıs 1995'ten bu yana her cumartesi günü Galatasaray Meydanı'nda oturma eylemleri düzenleyerek gözaltında kaybolan yakınlarını ve onların meçhul faillerini arayanlardan oluşan topluluğa da ilham kaynağı olmuştur. Cumartesi Anneleri'ni desteklemek amaçlı üretilen sanat eserleri de bu direnişin bir parçası haline geldi. Eylemler sanatı beslerken, sanat da eylemlere destek vermek için eserler üretiyor.

Görsel 5. Cumartesi Anneleri, Barış Gökçtürk (2017)

Sanatın bu bağlamdaki gücü, sadece geçmiş hatırlatmakla kalmaz, aynı zamanda mevcut adaletsizliklere karşı güçlü bir duruş sergiler.

Edebiyat ve Şiirde Politik Mesajlar

Şiir ve romanlarda politik direniş teması, edebiyatın en güçlü unsurlarından biri olarak karşımıza çıkıyor. Yazarlar ve şairler, toplumsal, siyasi ve ideolojik baskılara karşı direnişi ifade etmek için eserlerinde

² **Zorla kaybetme** (veya **zorla kaybettirilme**), bir kişinin bir devlet veya siyasi örgüt tarafından veya bir devlet veya siyasi örgütün yetkilendirmesi, desteği veya rızasıyla üçüncü bir tarafça gizlice kaçırılması veya hapsedilmesi ve ardından mağduru hukukun koruması dışına çıkarmak amacıyla kişinin akıbetini ve nerede olduğunu kabul etmeyi reddetmesidir. Kaynak: Wikipedia.

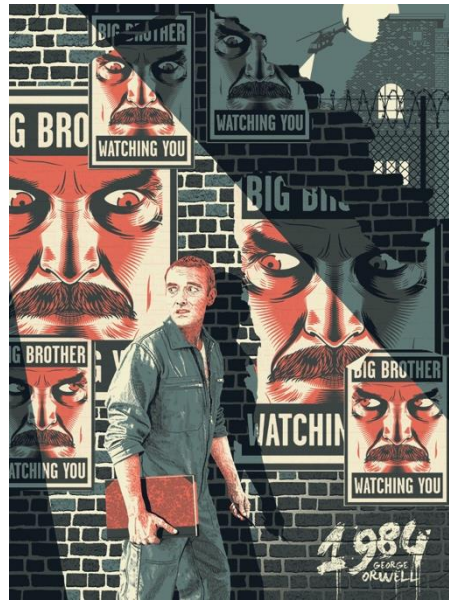
yarattıkları karakterler üzerinden, genellikle bireylerin ya da toplulukların özgürlük, adalet, insan hakları ve demokrasi gibi değerler uğruna verdikleri mücadeleyi ele alır.

“Roman, başkaldırı anlayışıyla aynı zamanda doğar, aynı tutkuyu sanatsal düzlemde dile getirir.” (Camus, 2017, Sf. 305)

Şilili şair Pablo Neruda, politik şiirleriyle tanınır. Eserleri, emperyalizme, faşizme ve sosyal adaletsizliklere karşı direnişi güçlü bir şekilde dile getirir. Dünyaca ünlü Canto General (Evrensel Şarkı) adlı eseri, Latin Amerika'nın tarihini ve bu tarih boyunca yaşanan baskılara karşı direnişi anlatır. (Neruda, 2022)

Büyük usta Nazım Hikmet, eserlerinde sosyalist ideolojiyi ve sınıf mücadelesini işler. Kuvâyi Milliye Destanı gibi şiirlerinde, Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesini ve bu uğurda halkın katkısını anlatmıştır. Hikmet'in şiirleri, adalet ve özgürlük mücadelesine duyduğu derin inançla yoğrulmuştur. (Ran, 2022)

Romanlardan da benzer örnekler verebiliriz. George Orwell'in 1984 adlı romanı, totaliter rejimlerin baskı ve kontrol mekanizmalarını ele alır. George Orwell, bu romanında Big Brother (Büyük Birader) kavramını, totaliter bir rejimin simgesi olarak kullanmıştır. Big Brother, romanın kurgusal dünyasında her şeyi gözetleyen, her yerde olan, her şeyi bilen ve tüm gücü elinde tutan otoriter bir figürdür. Okyanusya olarak adlandırılan distopik devletin lideri ve ideolojik sembolüdür. Roman, bireyin devletin baskısına karşı direnişini, özgürlüğün ve gerçeğin korunması gerektiğini vurgular. Orwell'in distopik dünyası, politik direnişin en önemli edebi simgelerinden biridir. (Orwell, 2016)

Görsel 6. Big Brother. Eser: Guillaume Morellec

Albert Camus'nun Yabancı adlı romanı ise, varoluşçuluk ve absürdizm üzerinden topluma ve onun baskıcı normlarına karşı başkaldırıyı işler. Romanın ana karakteri Meursault, toplumsal beklentilere ve kurallara uymayarak varoluşsal bir direnişi temsil eder. (Camus, 1981)

Bu tür eserler, sadece edebi değerleriyle değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasi değişimlere ilham veren güçleriyle de önemli. Bu da sanat eserlerinin zamansız ve evrensel olmasını mümkün kılıyor.

Müzikte Politik Mesajlar

Yine kitleleri etkilemenin en önemli vasıtalarından biri olan müzikteki politik mesajlar ve aktivizm, tarih boyunca sanatçılar tarafından toplumsal ve siyasal meseleleri gündeme getirmek için güçlü bir araç olarak kullanılmıştır. Müzik, geniş kitlelere ulaşabilen ve duygusal olarak derin bir etki yaratabilen bir sanat formu olarak, toplumsal hareketleri desteklemek ve değişimi teşvik etmek için ideal bir platform sunar.

Örneğin, Bob Dylan'ın 1960'larda sivil haklar hareketi ve Vietnam Savaşı karşıtı hareketlerle özdeşleşen şarkıları, The Times They Are A-Changin gibi eserler, dönemin toplumsal değişim taleplerini yansıtır. Bu şarkılar, barış, eşitlik ve özgürlük gibi değerleri savunan güçlü politik mesajlar içerir.

Beyoncé'nin Flawless adlı şarkısı ise popülerliğine rağmen, feminist mesajları ve kadın güçlenmesini savunan güçlü bir eser. Şarkıda, Nijeryalı yazar Chimamanda Ngozi Adichie'nin feminist konuşmasından alıntılar yer alır ve kadınların toplumsal eşitlik mücadelesine vurgu yapılır.

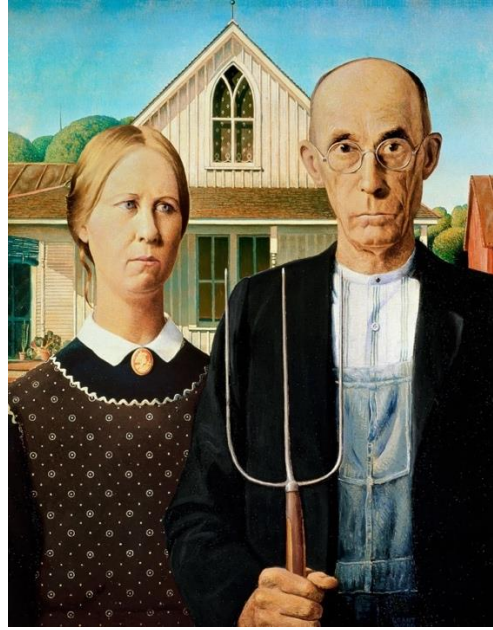
Müziğin kitleleri hareket geçirme etkisini en iyi yansıtan örneklerden biri de Bob Geldof ve Midge Ure tarafından organize edilen Live Aid (1985) konseri. Etiyopya'daki açlık krizine dikkat çekmek ve yardım toplamak amacıyla düzenlenmiştir. Dünya çapında milyonlarca insanı bir araya getiren bu etkinlik, müziğin küresel bir sorun için nasıl seferber edilebileceğinin güçlü bir örneği.

Resim ve Heykelde Politik Mesajlar

Resim ve heykel de politik mesajları iletmek için güçlü araçlar olarak hem sanat tarihinde hem de toplumsal paradigmada çok önemli bir yer tutuyor.

Bilinen örneklerden Norman Rockwell'in The Problem We All Live With (1964) resmi, ırk ayrımcılığına karşı bir protesto olarak tasarlanmıştır. Bir siyahi kızın, ırkçı saldırılara rağmen okula gitme mücadelesini gösterir.

Yine çok bilinen örneklerden, Grant Wood'un American Gothic (1930) isimli resmi ise Amerikan yaşamının basitliğini ve muhafazakarlığını temsil etse de aynı zamanda Amerikan toplumunun ekonomik ve sosyal krizleri hakkında eleştirel bir bakış açısı sunar.

Görsel 7. American Gothic, Grant Wood (1930)

Yine güçlü politik mesajlar içeren heykellere baktığımızda Antik Çağ'dan itibaren pek çok örnek görebiliriz. Antik Yunan'da yapılan The Colossus of Rhodes heykeli, bir zafer anıtı olarak tasarlanmış ve yerel halkın özgürlüğü ve bağımsızlığına olan inancını simgelemiştir.

Cape Town'da yer alan, Nelson Mandela Statue isimli Nelson Mandela heykeli ise, Apartheid rejimine karşı mücadelesini ve özgürlüğü simgeler. Heykel, Mandela'nın mücadelesinin ve Afrika'daki özgürlük hareketlerinin bir temsilcisidir.

Bu tür eserler, sanatçıların toplumsal ve politik görüşlerini ifade etmek ve izleyicilere güçlü mesajlar iletmek için her zaman toplumsal mücadeleyi destekleyen ve belki de uyanış yaratan araçlar olarak sanatın gücüyle yaratılmıştır ve yaratılmaya devam etmekte.

Sinemada Politik Mesajlar ve Sansür

Sinema, toplumsal ve siyasi olaylara, sorunlara, ideolojilere ve sistem eleştirilerine dair güçlü anlatımlar sağlama imkanına sahip bir sanat dalı. Bu bağlamda izleyicileri düşündürmeyi amaçlar. Politik olabileceği en düşünülmeyen korku türü sinema bile sadece izleyicileri korkutmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal ve politik temsilleriyle de dikkat çeker. Filmlerde korku teması, toplumların bilinç dışındaki korkuları, kaygıları ve tabuları ele alarak, politik ve toplumsal eleştiriler için etkili bir araç haline gelir. Korku filmleri, tarihsel bağlamlarına göre değişen temalarla, toplumsal endişeleri, sınıf çatışmalarını, cinsiyet rollerini, ırkçılığı ve devletin baskıcı yönlerini yansıtarak izleyiciye derinlemesine düşünme fırsatı sunar. Örneğin; zombi filmleri, özellikle George A. Romero'nun "Night of the Living Dead" (1968) isimli filmi ile başlayan tür, kapitalizmin ve tüketim toplumunun eleştirisi olarak yorumlanabilir. Zombiler, bilinçsiz

tüketicileri veya sosyal düzeni tehdit eden isyancıları temsil eder. Korku filmleri, otoriter rejimlerin ve devlet şiddetinin etkilerini ele almak için de kullanılır.

Çokça bilinen, tüm dünyada izlenme rekorları kıran ve ödüller alan birkaç önemli sinema filminin, üst katmanda anlattığı hikâye dışında, aslında alt katmanda verdiği politik mesajlara bakalım.

- Toplumsal sorunları ve adaletsizlikleri ele alan Parasite (Bong Joon-ho, 2019) filmi, sosyal sınıf ayrımını ve ekonomik eşitsizliği eleştirir.
- Schindler's List (Steven Spielberg, 1993), tarihsel olayları ve bu olayların toplumsal etkilerini dramatize ederek Holokost'un insanlık üzerindeki etkilerini anlatır.
- Fight Club (David Fincher, 1999), kapitalist toplumun değerlerini ve tüketim kültürünü eleştiren bir hikâye olarak, anti -kahramanların oluşturduğu yeraltı dövüş kulübü etrafında döner.
- The Matrix (Lana Wachowski, Lilly Wachowski, 1999), sistemin gerçekliğini sorgularken aslında totaliter rejimlere karşı insanlığın kurtuluşu için mücadelenin önemini vurgular.
- A Clockwork Orange (Stanley Kubrick, 1971), Anthony Burgess'in romanından uyarlanmıştır, şiddet ve özgür irade temalarını işleyerek toplumun birey üzerindeki kontrolünü eleştirir.
- Snowpiercer (Bong Joon-ho, 2013), küresel ısınma sonrası dünyada, sınıf ayrımının keskin olduğu bir trende geçer ve alt sınıfın isyanını sergiler.
- The Great Dictator (Charlie Chaplin, 1940), nazizmi ve diktatörlüğü eleştiren bir komedi-dram olarak Chaplin'in ikonik performansı ile hatırlanır.
- Mevcut politik ve ekonomik sistemlerin eleştirisi olarak okunabilecek V for Vendetta (James McTeigue, 2005), totaliter bir rejimi ve bireysel özgürlüğü savunmayı konu alır. Nerede bir direniş olsa V'nin ikonik maskesini görürüz.

Görsel 8. V Maskesi

Her ne kadar, sanatın ifade özgürlüğünü ve toplumsal eleştirisini sınırlamak için iktidarlar tarafından, çeşitli sebeplerle sinema filmlerine sansür uygulansa da karşı duruşu olan filmler her zaman unutulmaz filmler arasında yer alıyor.

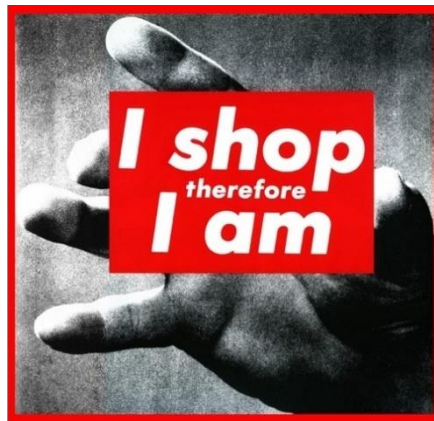
Çağdaş Sanatta Direniş Temaları

Tarih boyunca olduğu gibi, çağdaş sanat da sanatçının toplumsal, politik veya kültürel normlara karşı çıkan, eleştirel veya alternatif bakış açıları sunduğu çalışmalar ile kitleleri etkilemeye devam ediyor. Bu temalar, günümüzde teknolojinin imkanları da kullanılarak çeşitli medya ve yaklaşımlar aracılığıyla ifade ediliyor.

Şirin Yılmaz'ın Kreft'e atıfla (Kreft, 2009); "20. yüzyılda yaşanan gelişmeler (devrimlerin etkileri, savaşlar, ekonomik değişimler) sanat ve siyaset ilişkisi üzerine ortaya konan görüşlerin farklı siyasi hareketler ve rejimler üzerinden açıklanması yanında, bu dönemin sanatının dolaysız bir siyasi araç olması rolünü pekiştiren gelişmelerle birlikte, bu yüzyılın sanatın siyaset olarak anlaşıldığı bir yüzyıl olduğu ileri sürülmüştür." derken, 20. Yüzyıl'da sanatın doğrudan doğruya siyasi bir araç haline geldiği vurguluyor. (Yılmaz, 2013)

Geçmiş yüzyıllarda sanatın politik yanı toplumlarca bazı dönemlerde hiç düşünülmezken, bazı dönemlerde ise kısıtlı bir kitleye hitap ediyordu. Çağdaş sanat ise sanatın bu çığlığını demokratikleştirdi diyebiliriz.

İklim değişiklerinin çevreye olumsuz etkilerine, cinsel kimlik gibi günümüzde çeşitlenen ayrımcılık alanlarına, post-modern savaşlara, dünyada yükselen sağ eğilimli iktidarlara, kısıtlanan özgürlüklere, sansüre, sermayenin her geçen gün işçileri daha fazla ezerek fakirliğin derinleşmesine yol açmasına, toplumsal değerlerin dejenerasyonuna ve daha pek çok iktidarların korktuğu direniş alanlarına, sanatın karşı duruş sergilemesi günümüzde geçmişten daha önemli.

Görsel 9. Barbara Kruger, I Shop Therefore I Am (1987)

Politik iktidarlara, savaşlara, diktatörlükleri, katliamları veya baskı mekanizmalarını eleştiren sanat eserleri, siyasi direnişi ve muhalefeti ifade etmeye devam ediyor. Sanatçılar, toplumsal eşitsizlikler, ayrımcılık ve adaletsizlikleri ele alarak bu konularda farkındalık yaratmaya

soyunmuş kişiler. Sanat, bu sorunlara ve hegemonik kültürel normlara karşı durmak ve çözüm önerileri sunmak için çok önemli bir platform. Sanatçılar, eşitsizliklerin eleştirisini yaparak bu adaletsizliklerin gündemde tutmak ve toplumların sesi olmak gibi önemli ve zor bir göreve soyunmaktan tarihin hiçbir döneminde geri kalmıyor.

Sanatçılar sanatın gücünü bu anlamda kullanırken, sanat kadar etkili olan bir olgu, sistem eleştirisi anlamında toplumsal düzeyde çok önemli bir yer tutmaya devam etmeli. Sanatın insanlığa karşı sorumluluğu unutulmamalı.

“Güzellik kurtaracak dünyayı.” der Prens Mışkin, Dostoyevski’nin Budala’sında. Ümit varsa sanat var, sanat varsa direniş var.

Kaynaklar

- Achebe, Chinua (2019). Parçalanma, İthaki Yayınları.
Adorno, Theodor W. (1998). Aesthetic Theory, Univ Of Minnesota Press.
Brecht, Bertolt (2018). Tiyatro İçin Küçük Organon, Mitos Boyut Yayınları.
Camus, Albert (1981). Yabancı, Can Yayınları.
Camus, Albert (2017). Başkaldırın İnsan, Can Yayınları, Sf. 31, Sf. 305.
Galeano, Eduardo (2014). Latin Amerika'nın Kesik Damarları, Sel Yayınları.
Homeros (2016). İlyada, İş Bankası Kültür Yayınları.
Hughes, Langston (2005). Let America Be America Again, George Braziller.
Kahraman, Hasan Bülent (2015). Bakmak Görmek Bir de Bilmek, Kapı Yayınları.
Neruda, Pablo (2022). Evrensel Şarkı, Can Yayınları.
Orwell, George (2016). 1984, Can Yayınları.
Pessoa, Fernando (2013). Huzursuzluğun Kitabı, Can Yayınları.
Ran, Nazım Hikmet (2022). Kuvâyi Milliye Destanı, Sia Kitap.
Ranciere, Jacques (2020). Dissensus - Politika ve Estetik Üzerine, Ayrıntı Yayınları.
Walter, Benjamin (2023). Teknik Olarak Yeniden Üretilbilirlik Çağında Sanat Eseri, Can Yayınları.
Yılmaz, Ş. (2013). Çağdaş Sanatta Estetik ve Görsel Bir Öge Olarak Politik İmge. Sanatta Yeterlilik Tezi, 119.